

CHRISTINE MOISAN-JABLONSKI

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz

**Ewangeliczne przypowieści wplecione
w miesiące roku, czyli o cyklu akwafort
*Parabolae Christi Iesu in duodecim menses
diggestae* wydanym przez braci Klauberów**

Jednym z najbardziej znanych nowożytnych cykli zespalających temat 12 miesięcy z wyobrażeniami ewangelicznych przypowieści jest cykl miedziorytów rytowanych przez Adriaena Collaerta według kompozycji Hansa Bola. Seria została wydana przez Jana Sadelera w 1585 roku pod tytułem *Emblemata evangelica ad XII signa coelestia sive totidem anni menses accomodata*¹. Tradycyjne wyobrażenia prac agrarnych i hodowlanych zostały zastąpione przez ilustracje ewangelicznych wydarzeń i przypowieści, w przemyślany i trafny sposób dobrane do aury każdego miesiąca. U dołu rycin umieszczono łaciński tekst nawiązujący do wybranego fragmentu Ewangelii, który posłużył za kanwę ilustracji. Podobnie jak w innych cyklach kalendarzowych, każdemu miesiącowi towarzyszył zaznaczony na niebie odpowiedni znak zodiaku².

¹ *Hollstein's Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts ca 1450–1700*, t. III: *Boeckhorst-Brueghel*, Amsterdam [b. r. dr.], s. 51. Według Hansa Bola, nr kat. 94–108; *Hollstein's Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts ca 1450–1700*, t. IV: *Brun-Coques*, Amsterdam [b. r. dr.], s. 205, nr kat. 511–522. H. Bol inv. AC fec. 1585 Sadeler exc.

² *EMBLEMATA EVANGELICA/ AD XII SIGNA COELESTIA SIVE/ totidem aņi menses accomodata:/ QVIBVS CHRISTVS HOMINES, QVI ASTRIS,/ ad distinguenda tantum*

Powiązanie 12 miesięcy z ewangelicznymi przypowieściami występuje również na pochodzącym z około roku 1770 graficznym cyklu rytowanym przez braci Johanna Baptista i Josepha Sebastiana Klauberów według kompozycji Gottfrieda Bernharda Göza³, przechowywanym w Bibliotece Narodowej w Warszawie⁴. Seria akwafort *Parabolae Christi Iesu in duodecim menses diggestae* składa się z karty tytułowej oraz wyobrażeń 12 miesięcy. O ile w cyklu z 1585 roku każdy miesiąc został zilustrowany za pomocą jednej przypowieści ewangelicznej, to powstała niemalże 200 lat później augsburska seria sztychów prezentuje przedstawienia miesięcy łączące na jednej grafice ilustracje kilku perykop.

Na frontyspisie (il. 1), poniżej tytułu przedstawiono dwóch biblijnych królów: Dawida i Salomona. Siedzący po lewej stronie Dawid trzyma w prawej dłoni kartę ze słowami: *Aperiam in parabolis os meum. Ps. 77 – Do przypowieści otworzę me usta* (Ps 78, 2), pochodzącymi z Psalmu 78⁵. Święty Mateusz odnosi słowa Psalmisty do Jezusa nauczającego w przypowieściach: *To wszystko mówił Jezus tłumom w przypowieściach, a bez przypowieści nic im nie mówił. Tak miało się spełnić słowo Proroka: Otworzę usta w przypowieściach, / Wypowiem rzeczy ukryte od założenia świata* (Mt 13, 34–35). Po przeciwległej stronie siedzi król Salomon, trzymając w prawej ręce gęsie pióro. Na stoliku spoczywa karta z napisem: *Parabolae Salomoni I. Prov. 1*. Jest to incipit Księgi Przysłów: *Przysłowia Salomona*,

tempora initio à Deo (ut est Gen. I)/ conditis, idololatricum cultum pręstitierant: per has ipsas/ creaturas ad unius omnium Creatoris cultum/ reuocat, et regnum cęleste mýsticę/ ob oculos ponit; szerzej na temat cyklu por.: S. Hautekeete, J. van Grieken, Emblemata Evangelica – Hans Bol, Brussel 2015; D. Spengler, Spiritualia et pictura. Die Graphische Sammlung des ehemaligen Jesuitenkollegs in Köln. Die Druckgraphik, Köln 2003, s. 154, 232, il. 41.

³ Na temat twórczości niemieckiego malarza, rysownika i rytownika por.: E. Isphording, *Gottfried Bernhard Göz 1708–1774 ein Augsburger Historienmaler des Rokoko und seine Fresken*, Weissenhorn 1997; tenże, *Gottfried Bernhard Göz 1708–1774. Ölgemälde und Zeichnungen*, t. I, II, Weissenhorn 1984.

⁴ Biblioteka Narodowa w Warszawie, Dział Zbiorów Ikonograficznych. Album sztuczny AFG. 65/IV-15, sygn. G. 49901-G. 49913. W dolnym, lewym rogu umieszczono skrót „C. P. S. C. M.” [Cum Privilegio Sacrae Caesaris Maiestatis]. W prawym: „Ios. et Ioa. Klauber Cath. Sc. et exc. A. V.” [Augusta Vindelicorum (Augsburg), oznaczenie rycin z rynku augsburskiego].

⁵ Cytat według *Biblii Tysiąclecia: Do przypowieści otworzę me usta, wyjawię tajemnice zamierzchłego wieku*. Według dawnego zapisu był to Psalm 77.

1. Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber według
Gottfrieda Bernharda Götza, Frontyspis cyklu
Parabolae Christi Iesu in duodecim menses diggestae, ok. 1770 r.,
Warszawa, Biblioteka Narodowa, fot. BN.

syna Dawida, króla izraelskiego (Prz 1, 1)⁶. Ponad tronem flankowanym przez dwa lwy znajduje się owalny kartusz z łacińską inskrypcją: *Investigans composuit Parabolas multus eis. 12 – Badajac ułożył wiele przypowieści dla nich*, pochodzący z Księgi Koheleta (Koh 12, 9)⁷.

Pośrodku akwaforty, w architektonicznym prześwicie, ukazano Jezusa wznoszącego w oratorskim geście lewą rękę. Wokół Niego klęczą czterej ewangeliści: św. Mateusz z aniołem, św. Marek z lwem, św. Jan z orłem i św. Łukasz z wołem. Na niebie, ponad sylwetką Chrystusa widnieją słowa: *Plus quam Salomon hic – A oto tu jest coś więcej niż Salomon* (Mt 12, 42; Łk 11, 31). U samej góry, wśród chmur, znajduje się gołębicą Ducha Świętego. Natomiast pod ryciną dodano fragment tek-

⁶Księga Przysłów zwana jest też Księgą Przypowieści, choć *Wulgata* używa łacińskiego słowa *proverbia*.

⁷Zgodnie z tekstem *Wulgaty*: *Ivestigans composuit parabolas multus. Cytat według Biblii Tysiąclecia: A ponadto, że Kohelet był mędrce, wpajał także wiedzę ludowi. I słuchał, badał i ułożył wiele przysłów* (Koh 12, 9).

2. Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber według Gottfrieda Bernharda Götza, *Styczeń, Parabolae Christi Iesu...*, ok. 1770 r., Warszawa, Biblioteka Narodowa, fot. BN.

stu pochodzący z Ewangelii według św. Mateusza: *In Parabolis loquor eis. Matth. 13 – Dłatego mówię do nich w przypowieściach* (Mt 13, 13).

Przedstawienie *Stycznia* (**il. 2**) składa się z wedyty z perspektywicznym widokiem miasta, z umieszczoną na pierwszym planie fontanną. U dołu, po lewej stronie odbitki, wyróżnia się osoba Chrystusa przemawiającego do trzech uczniów. Wśród miejskiej architektury możemy dostrzec liczne postacie, niejako uosabiające różnorodne wydarzenia opisane w ewangelicznych przypowieściach. Poniżej sztychu znajduje się napis: *Coeptit illis in parabolis loqui. Marci 12 – I zaczął im mówić w przypowieściach* (Mk 12, 1). U samej góry grafiki widnieje inskrypcja: *Ianuarius habet dies 31 – Styczeń ma 31 dni*. Wśród chmur, po prawej stronie widnieje znak Wodnika przedstawiający starca wylewającego wodę z dzbana.

Poniżej nazwy miesiąca znajduje się zapalona świeca, umieszczona w kuli pełniącej funkcję klosza. Okala ją napis: *Matth. 5*. Odnoszą się do niej słowa Chrystusa zapisane przez św. Mateusza: *Wy jesteście światłem świata. Nie może się ukryć miasto położone na górze. Nie zapala się też światła i nie stawia pod korcem, ale na świeczniku, aby świeciło wszystkim, którzy są w domu. Tak niech świeci wasze światło przed*

ludźmi, aby widzieli wasze dobre uczynki i chwalili Ojca waszego, który jest w niebie (Mt 5, 14–16).

W głębi, za postacią Jezusa, zostały zobrazowane dwie przypowieści. Stojący przed domem mężczyzna trzyma w dłoni zapaloną świecę, stawiając ją na lichtarzu umieszczonym na postumencie. Obok, na ziemi, leży przewrócony kosz. Napis *Lucae 8* wskazuje na fragment Ewangelii według św. Łukasza, będący źródłem ilustracji: *Nikt nie zapala lampy i nie przykrywa jej garncem ani nie stawia pod łóżkiem; lecz stawia na świeczniku, aby widzieli światło ci, którzy wchodzą. Nie ma bowiem nic ukrytego, co by nie miało być ujawnione, ani nic tajemnego, co by nie było poznane i na jaw nie wyszło (Łk 8, 16–17).*

Nieopodal mężczyzny ze świecą stoi grupa niewiast z zapalonymi lampami oliwnymi, otaczających postać pana młodego. Pozostałe kobiety znajdują się po drugiej stronie ulicy i prawdopodobnie kupują oliwę. Zgodnie z inskrypcją *Matth. 25* jest to ilustracja przypowieści o pannach roztrotnych i nierozsądnych, przytoczona przez św. Mateusza⁸.

Bohaterem kolejnej Chrystusowej przypowieści, zapisanej przez św. Łukasza, jest stojący przed zamkniętymi drzwiami mężczyzna z kapeluszem w dłoni, z którym rozmawia postać wyłaniająca się z okna pierwszego piętra. Zgodnie z Ewangelią: *Ktoś z was, mając przyjaciela, pójdzie do niego o północy i powie mu: „Przyjacielu, użycz mi trzy chleby, bo mój przyjaciel przyszedł do mnie z drogi, a nie mam, co mu podać”. Lecz tamten odpowie z wewnątrz: „Nie naprzykrzaj mi się! Drzwi są już zamknięte i moje dzieci leżą ze mną w łóżku. Nie mogę wstać i dać to-*

⁸ Cytat według *Biblii Tysiąclecia: Wtedy podobne będzie królestwo niebieskie do dziesięciu panien, które wzięły swoje lampy i wyszły na spotkanie pana młodego. Pięć z nich było nierozsądnych, a pięć roztrotnych. Nierozsądne wzięły lampy, ale nie wzięły z sobą oliwy. Roztropne zaś razem z lampamiabrały również oliwę w naczyniach. Gdy się pan młody opóźniał, zmorzone snem wszystkie zasnęły. Lecz o północy rozległo się wołanie: „Pan młody idzie, wyjdźcie mu na spotkanie!”. Wtedy powstały wszystkie owe panny i opatrzyły swe lampy. A nierozsądne rzekły do roztrotnych: „Użyczcie nam swej oliwy, bo nasze lampy gasną”. Odpowiedziały roztropne: „Mogłoby i nam i wam nie wystarczyć. Idźcie raczej do sprzedających i kupcie sobie!”. Gdy one szły kupić, nadszedł pan młody. Te, które były gotowe, weszły z nim na ucztę weselną, i drzwi zamknięto. W końcu nadchodzą i pozostałe panny, prosząc: „Panie, panie otwórz nam!” Lecz on odpowiedział: „Zaprawdę, powiadam wam, nie znam was”. Czuwajcie więc, bo nie znacie dnia ani godziny (Mt 25, 1–13).*

bie”. *Mówię wam: Chociażby nie wstał i nie dał z tego powodu, że jest jego przyjacielem, to z powodu jego natręctwa wstanie i da mu, ile potrzebuje* (Łk 11, 5–8). Na ziemi, przed domem nieprzypadkowo umieszczono inskrypcję: *Lucae 11*.

Do wspomnianego powyżej domu wchodzi przez okno, po drabinie, kolejna postać, odnosząca się do słów Jezusa zapisanych przez św. Marka (*Marci 13*): *Czuwajcie więc, bo nie wiecie kiedy pan domu przyjdzie: z wieczora czy o północy, czy o pianiu kogutów czy rankiem. By niespodzianie przyszedłszy, nie zastał was śpiących. Lecz co wam mówię, mówię wszystkim: Czuwajcie!* (Mk 13, 35–37).

W górnym, prawym rogu odbitki znajduje się kartusz ze sceną rozgrywającą się we wnętrzu budowli. W łóżku leży kobieta. Obok niej stoi druga niewiasta, a na stole leży niemowlę owinięte w pieluszki. Na dekoracyjnej ramie kartusza możemy odczytać słowa: *Lucae 16*. W rzeczywistości chodzi o fragment pochodzący z Ewangelii według św. Jana: *Kobieta gdy rodzi, doznaje smutku, bo przysła jej godzina. Gdy jednak urodzi dziecko, już nie pamięta o bólu z powodu radości, że się człowiek narodził na świat. Także i wy teraz doznajecie smutku. Znowu jednak was zobaczę, i rozraduje się serce wasze, a radości waszej nikt wam nie zdoła odebrać* (J 16, 21–22).

W kartuszu znajdującym się po przeciwległej stronie, oznaczonym *Lucae 15*, ukazano kobietę trzymającą zapaloną świecę i szczotkę. W ten sposób zobrazowano przypowieść o drachmie. Zgodnie ze słowami Jezusa: *Albo jeśli jakaś kobieta, mając dziesięć drachm, zgubi jedną drachmę, czyż nie zapala światła, nie wymiata domu i nie szuka starannie, aż ją znajdzie? A znalazłszy ją, sprasza przyjaciółki i sąsiadki i mówi: „Cieszcie się ze mną, bo znalazłam drachmę, którą zgubiłam”. Tak samo powiadam wam, radość powstaje u aniołów Bożych z jednego grzesznika, który się nawraca* (Łk 15, 8–10).

W przeciwieństwie do rozbudowanego przedstawienia stycznia, kolejny miesiąc (**il. 3**) obrazuje tylko jedna przypowieść: o miłosiernym Samarytaninie. U góry grafiki umieszczono słowa: *Februarius habet dies 28 – Luty ma 28 dni*. W górnym, lewym rogu zza chmur wyłania się fragment zodiakalnego pasa z zaznaczonym znakiem Ryb. Pod akwafortą widnieją słowa: *Sine parabolis non loquebatur eis. Matth. 13 – A bez przypowieści nic im nie mówił* (Mt 13, 34).

W dolnym, lewym rogu widzimy Jezusa opowiadającego przypowieść. Zgodnie z tekstem Ewangelii według św. Łukasza: *Jezus, nawiaq-*

3. Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber według Gottfrieda Bernharda Götza, *Luty, Parabolae Christi Iesu...*, ok. 1770 r., Warszawa, Biblioteka Narodowa, fot. BN.

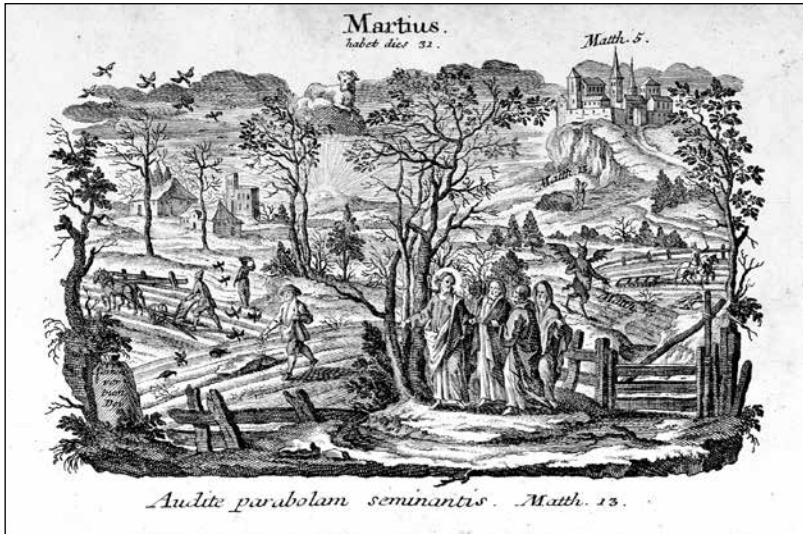
zując do tego rzekł: «Pewien człowiek schodził z Jerozolimy do Jerycha i wpadł w ręce zbójców. Ci nie tylko że go obdarli, lecz jeszcze rany mu zadali i zostawiwszy na pół umarłego odeszli. Przypadkiem przechodził tą drogą pewien kapłan; zobaczył go i minął. Tak samo lewita, gdy przyszedł na to miejsce i zobaczył go, minął. Pewien zaś Samarytanin, będąc w podróży, przechodził również obok niego. Gdy go zobaczył, wrzucił się głęboko: podszedł do niego i opatrzył mu rany, zalewając je oliwą i winem; potem wsadził go na swoje bydlę, zawiózł do gospody i pielęgnował go. Następnego zaś dnia wyjął dwa denary, dał gospodarzowi i rzekł: „Miej o nim staranie, a jeśli co więcej wydasz, ja oddam tobie, gdy będę wracał”. Któryż z tych okazał się, według twego zdania, bliźnim tego, który wpadł w ręce zbójców?» On [uczony w Prawie, przyp. Ch.M.-J.] odpowiedział: «Ten, który mu okazał miłosierdzie». Jezus mu rzekł: «Idź, i ty czyń podobnie!» (Łk 10, 30–37).

Na rycinie widnieją wszystkie motywy występujące w przypowieści. W tle zaznaczono oba biblijne miasta: Jerozolimę i Jerycho. Wśród zimowego krajobrazu miłosierny Samarytanin przykłęka przy leżącym półnagim mężczyźnie. Obok znajdują się słowa *Lucae 10*, oznaczają-

ce fragment Ewangelii, z której pochodzi przypowieść. Za osłem widnieją oddalające się postacie kapłana i lewity, obojętnych wobec losu napadniętego mężczyzny. Po prawej stronie grafiki zaznaczono zabudowania gospody. Samarytanin przed wyruszeniem w dalszą drogę powierza rannego gospodarzowi, jednocześnie wręczając mu pieniądze.

Zgodnie z kalendarzem prac agrarnych, marzec (il. 4) zespolono z ilustracjami przypowieści o siewcy oraz o chwaście. Pod napisem *Martius habet dies 31 – Marzec ma 31 dni* umieszczono znak Barana. Poniżej akwaforty widnieją słowa: *Audite parabolam seminantis. Matth. 13 – Posłuchajcie przypowieści o siewcy* (Mt 13, 18). Pośrodku kompozycji, pod kępą drzew znajduje się Jezus w otoczeniu uczniów. Po lewej stronie mężczyzna orze pole, a siewca sieje ziarno, do którego zlatują się ptaki. Zgodnie ze słowami przypowieści: *Oto siewca wyszedł siać. A gdy siał, niektóre [ziarna] padły na drogę, nadleciały ptaki i wydziobały je. Inne padły na miejsca skaliste, gdzie niewiele miały ziemi; i wnet powschodziły, bo gleba nie była głęboka. Lecz gdy słońce wzeszło, przypaliły się i uschły, bo nie miały korzenia. Inne znowu padły między ciernie, a ciernie wybujały i zagłuszyły je. Inne w końcu padły na ziemię żyzną i plon wydały, jedno stokrotny, drugie sześćdziesięciokrotny, a inne trzydziestokrotny. Kto ma uszy, niechaj słucha!* (Mt 13, 3–9).

Zgodnie ze słowami Ewangelii, Jezus zwraca się do uczniów słowami: *Wy zatem posłuchajcie przypowieści o siewcy! Do każdego kto słucha słowa o królestwie, a nie rozumie go, przychodzi Zły i porywa to, co zasiane jest w jego sercu. Takiego człowieka oznacza ziarno posiane na drodze. Posiane na miejsca skaliste oznacza tego, kto słucha słowa i natychmiast z radością je przyjmuje; ale nie ma w sobie korzenia, lecz jest niestały. Gdy przyjdzie ucisk lub prześladowanie z powodu słowa, zaraz się załamuje. Posiane między ciernie oznacza tego, kto słucha słowa, lecz troski doczesne i ułuda bogactwa zagłuszają słowo, tak że zostaje bezowocne. Posiane w końcu na ziemię żyzną oznacza tego, kto słucha słowa i rozumie je. On też wydaje plon: jeden stokrotny, drugi sześćdziesięciokrotny, inny trzydziestokrotny* (Mt 13, 18–23). Do wyjaśnienia przypowieści odnosi się także umieszczony w lewym rogu akwaforty worek z ziarnem podpisany: *semen verbum Dei – ziarnem słowo Boże*. Napis stanowi nawiązanie do słów Chrystusa objaśniających przypowieść o siewcy, zawartych w Ewangelii św. Łukasza: *Semen est verbum Dei – Ziarnem jest słowo Boże* (Łk 8, 11).

4. Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber według Gottfrieda Bernharda Götza, *Marzec, Parabolae Christi Iesu...*, ok. 1770 r., Warszawa, Biblioteka Narodowa, fot. BN.

Po drugiej stronie ryciny zobrazowano trzy inne fragmenty Ewangelii. Diabeł siejący ziarno na polu odnosi się do przypowieści o chwacie (Matth. 13): *Królestwo niebieskie podobne jest do człowieka, który posiał dobre nasienie na swej roli. Lecz gdy ludzie spali, przyszedł jego nieprzyjaciel, nasiał chwastu między pszenicę i odszedł* (Mt 13, 24–25)⁹. Znajdująca się powyżej postać mężczyzny w kapeluszu kopiąca ziemię szpadłem (Matth. 13) łączy się z przypowieścią o skarbie: *Królestwo niebieskie podobne jest do skarbu ukrytego w roli. Znalazł go pewien człowiek i ukrył ponownie. Z radości poszedł, sprzedał wszystko, co miał, i kupił tę rolę* (Mt, 13, 44). Natomiast wzniesione

⁹ Cytat według *Biblii Tysiąclecia*: *A gdy zboże wyrosło i wypuściło kłosy, wtedy pojawił się i chwast. Słudzy gospodarza przyszli i zapytali go: „Panie, czy nie posiałeś dobrego nasienia na swej roli? Skąd więc wziął się na niej chwast?” Odpowiedział im: „Nieprzyjazny człowiek to sprawił”. Rzekli mu słudzy: „Chcesz więc żebyśmy poszli i zbrali go?” A on im odrzekł: „Nie, byście zbierając chwast nie wyrwali razem z nim i pszenicy. Pozwólcie obojgu rósć aż do żniwa; a w czasie żniwa powiem żęcom: Zbierzcie najpierw chwast i powiążcie go w snopki na spalenie; pszenicę zaś zwieźcie do mego spichlerza”* (Mt 13, 26–30).

5. Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber według Gottfrieda Bernharda Götza, *Kwiecień, Parabolae Christi Iesu...*, ok. 1770 r., Warszawa, Biblioteka Narodowa, fot. BN.

na wzgórzu miasto, określone skrótem *Matth. 5*, ilustruje słowa Jezusa wypowiedziane podczas Kazania na Górze: *Nie może się ukryć miasto położone na górze* (Mt 5, 14).

Kolejna rycina odnosi się do kwietnia (**il. 5**). Zodiakalny znak Byka towarzyszy inskrypcji *Aprilis habet dies 30 – Kwiecień ma 30 dni*. Wypisana u dołu grafiki łacińska sentencja *Ab arbore fici discite parabolam. Matth. 24*, pochodząca z Ewangelii według św. Mateusza, oznajmia: *A od figowego drzewa ucicie się przez podobieństwo!* (Mt 24, 32).

Jezus w otoczeniu uczniów siedzi pod drzewem. Za nimi rozciągają się wiejskie zabudowania. Robotnicy pracują przy budowie dwóch spichlerzy, podczas gdy właściciel ziemi spoczywa na łożu. Napis *Lucae 12* wskazuje na literackie źródło ilustracji: *«Pewnemu zamożnemu człowiekowi dobrze obrodziło pole. I rozważał sam w sobie: Co tu począć? Nie mam gdzie pomieścić moich zbiorów. I rzekł: Tak zrobię: zburzę moje spichlerze, a pobuduję większe i tam zgromadzę całe zboże i moje dobra. I powiem sobie: Masz wielkie zasoby dóbr, na długie lata złożone; odpoczywaj, jedz, pij i używaj! Lecz Bóg rzekł do niego: „Głupcze, jeszcze tej nocy zażądają twojej duszy od ciebie; komu więc*

przypadnie to, coś przygotował?” Tak dzieje się z każdym, kto skarby gromadzi dla siebie, a nie jest bogaty przed Bogiem» (Łk 12, 16–21).

Widoczny w lewym, dolnym rogu mężczyzna siedzący przy stole i dokonujący obliczeń nawiązuje do wypowiedzi Jezusa zanotowanej przez św. Łukasza (*Lucae 14*): *Bo któż z was, chcąc zbudować wieżę, nie usiądzie wpierv i nie oblicza wydatków, czy ma na wykończenie? Inaczej gdyby założył fundament, a nie zdołałby wykończyć, wszyscy patrząc na to, zaczęliby drwić z niego: „Ten człowiek zaczął budować, a nie zdołał wykończyć”* (Łk 14, 28–30). W tle ryciny widoczna jest wieża otoczona rusztowaniami.

Dwie kolejne przypowieści zostały zilustrowane w dwóch rokokowych kartuszkach. Kwatera po lewej stronie, podpisana *Matth. 18*, nawiązuje do przypowieści o nielitościwym dłużniku¹⁰ (Mt 18, 23–35). Druga scena, oznaczona *Matth. 13*, przedstawia kobietę ugniatającą w dzieży ciasto. Według św. Mateusza: *Powiedział im [Jezus – przyp. Ch.M.-J.] inną przypowieść: «Królestwo niebieskie podobne jest do zaczynu, który pewna kobieta wzięła i włożyła w trzy miary mąki, aż się wszystko zakwasilo»* (Mt 13, 33).

W przeciwieństwie do poprzednich miesięcy – przedstawiających wiejski krajobraz, majowa rycina¹¹ (**il. 6**) ukazuje wypielegnowany dworski ogród. Zbawiciel wraz z trzema uczniami stoi przy fontannie. Wokół znajdują się kwatery wypełnione kwitnącymi liliami. Umieszczona na ziemi inskrypcja *Matth. 6* wskazuje na źródło przypowieści: *A o odzieniu czemu się zbytnio troszczyte? Przypatrzcie się liliom na polu, jak rosną: nie pracują ani przędą. A powiadam wam: nawet Salomon w całym swoim przepychu nie był tak ubrany jak jedna z nich. Jeśli więc ziele na polu, które dziś jest, a jutro do pieca będzie wrzucone, Bóg tak przyodziewa, to czyż nie tym bardziej was, malej wiary?* (Mt 6, 28–30). Znajdująca się

¹⁰ Prawdopodobnie scena przedstawia końcowy epizod przypowieści. Brodaty mężczyzna jest panem karzącym dłużnika stojącego przed nim. Dłużnik choć doznał od swego pana zmiłowania i darowania długów, sam nie okazał żadnej litości swojemu słudze. Pierwszą część przypowieści ukazano na rycinie z tego samego cyklu, przedstawiającej październik. Przyjmując założenie, że rytownicy umieścili błędną inskrypcję ponad kartuszem, scena na kwietniowym miedziorycie mogłaby również służyć do zilustrowania przypowieści o obrotnym rządcy (Łk 16, 1–8).

¹¹ *Majus habet dies 31 – Maj ma 31 dni*. Poniżej napisu znajduje się znak Bliźniąt.

6. Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber według Gottfrieda Bernharda Götza, *Maj, Parabolae Christi Iesu...*, ok. 1770 r., Warszawa, Biblioteka Narodowa, fot. BN.

w lewym, dolnym rogu ogrodowa donica została ozdobiona kartuszem z wyobrażeniem króla Salomona siedzącego na tronie otoczonym lwami.

Kolejną przypowieść (*Matth. 10*) uosabia mężczyzna szyjący z łuku do ptaka. Zgodnie z Ewangelią według św. Mateusza Jezus powiedział: *Nie bójcie się tych, którzy zabijają ciało, lecz duszy zabić nie mogą. Bójcie się raczej tego, który duszę i ciało może zatracić w piekle. Czyż nie sprzedaje się dwóch wróbli za asa? A przecież żaden z nich bez woli Ojca waszego nie spadnie na ziemię. U was zaś nawet włosy na głowie wszystkie są policzone. Dlatego nie bójcie się: jesteście ważniejsi niż wiele wróbli* (Mt 10, 28–31). Na samym dole odbitki umieszczono słowa *Adiciens dixit parabolam. Lucae 19 – Dodał jeszcze przypowieść* (Łk 19, 11).

Następna akwaforta przedstawia czerwiec¹² (**il. 7**), miesiąc podległy znakowi Raka. Chrystus został na niej ukazany jako Dobry Pasterz z owcą na ramionach i laską, otoczony przez inne owce. U stóp Jezusa widnieje skrót *Io. 10*, oznaczający dziesiąty rozdział Ewangelii według św. Jana (J 10, 1–28). Te same litery widnieją na dachu owczar-

¹²U góry ryciny widnieją słowa: *Iunius habet dies 30 – Czerwiec ma 30 dni.*

7. Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber według Gottfrieda Bernharda Götza, *Czerwiec, Parabolae Christi Iesu...*, ok. 1770 r., Warszawa, Biblioteka Narodowa, fot. BN.

ni, do której po drabinie wchodzi niepostrzeżenie złodziej¹³. Po prawej stronie grafiki zilustrowano przypowieść o synu marnotrawnym wyjętą z Ewangelii według św. Łukasza (*Lucae 15*). W drzwiach domu stoi ojciec, a przed nim klęczy syn (*Łk 15, 11–32*).

Na drugim planie przedstawiono sianokosy. Na częściowo zasnutym chmurami niebie świeci słońce. Obok wozu zapełnionego sianem i ciągniętego przez parę koni widnieje napis *Lucae 12*. Prawdopodobnie skrót odnosi się do przypowieści o zamożnym człowieku, któremu dobrze obrodziło pole (*Łk 12, 16–21*) bądź do dalszego fragmentu rozdziału, dotyczącego znaków czasu: *Gdy ujrzycie chmurę podnoszącą się na zachodzie, zaraz mówicie: „Deszcz idzie”. I tak bywa. A gdy wiatr wieje z południa, powiadacie: „Będzie upał”. I bywa. Obludnicy umiecie rozpoznać wygląd ziemi i nieba, a jakże obecnego czasu nie rozpoznajecie? I dlaczego sami z siebie nie rozróznicie tego, co jest słuszne?* (*Łk 12, 54–57*). Poniżej ryciny widnieje napis: *Ait ad illos parabolam istam. Lucae 15* – *Opowiedział im wtedy następującą przypowieść* (*Łk 15, 3*).

¹³ Cytat według *Biblii Tysiąclecia*: *Złodziej przychodzi tylko po to, aby kraść, zabijać i niszczyć* (J 10, 10).

8. Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber według Gottfrieda Bernharda Götz, *Lipiec, Parabolae Christi Iesu...*, ok. 1770 r., Warszawa, Biblioteka Narodowa, fot. BN.

Na wyobrażeniu lipca¹⁴ (**il. 8**) słońce znajduje się w znaku Lwa. Scena umieszczona w dolnym, lewym rogu przedstawia wydarzenie (*Lucae 14*) opisane przez św. Łukasza: *Gdy Jezus przyszedł do domu pewnego przywódcy faryzeuszów, aby w szabat spożyć posiłek, oni Go śledzili. A oto zjawił się przed Nim pewien człowiek chory na wodną puchlinę. Wtedy Jezus zapytał uczonych w Prawie i faryzeuszów: «Czy wolno w szabat uzdrawiać, czy też nie?» Lecz oni milczeli. On zaś dotknął go, uzdrowił i odprawił. A do nich rzekł: «Któż z was, jeśli jego syn albo wół wpadnie do studni, nie wyciągnie go zaraz, nawet w dzień szabatu?» I nie mogli Mu na to odpowiedzieć (Łk 14, 1–6). Ostatnie słowa Chrystusa ilustruje scena z dwoma mężczyznami wyciągającymi ze studni woła. Pozostałą część planszy zajmuje przedstawienie żniw. Odnosi się do nich fragment (*Matth. 9*) wyjęty z Ewangelii według św. Mateusza: *Tak Jezus obchodził wszystkie miasta i wioski. Nauczał w tamtejszych synagogach, głosił Ewangelię królestwa i leczył wszystkie choroby i wszystkie słabości. A widząc tłumy ludzi litował się nad nimi, bo byli znękanymi i po-**

¹⁴U góry umieszczono napis: *Iulius habet dies 31 – Lipiec ma 31 dni.*

9. Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber według Gottfrieda Bernharda Götza, *Sierpień, Parabolae Christi Iesu...*, ok. 1770 r., Warszawa, Biblioteka Narodowa, fot. BN.

rzuceni jak owce nie mające pasterza. Wtedy rzekł do swych uczniów: «Żniwo wprowadzie wielkie, ale robotników mało. Proście Pana żniwa, żeby wyprawił robotników na swoje żniwo» (Mt 9, 35–38).

Dodatkowo w dwóch kartuszkach zilustrowano kolejne wypowiedzi Jezusa: przypowieść o talentach (*Matth. 25*)¹⁵ oraz słowa odnoszące się do piątego przykazania (*Matth. 5*)¹⁶. Napis umieszczony pod ryciną pochodzi z Ewangelii według św. Marka: *Docebat eos in parabolis multa. Marci 4 – Uczyl ich wiele w przypowieściach* (Mk 4, 2).

¹⁵Przypowieść wspomina o człowieku, który powierzył swym sługom swój majątek. Jednemu dał pięć talentów, drugiemu dwa, a trzeciemu jeden, każdemu według zdolności. Gdy powrócił z podróży, okazało się, że dwaj słudzy pomnożyli majątek, zaś trzeci zakopał talent i go nie wykorzystał. Pan kazał odebrać mu talent i dać temu, który ma dziesięć talentów. *Każdemu bowiem kto ma, będzie dodane, tak że nadmiar mieć będzie. Temu zaś, kto nie ma, zabiorą nawet to, co ma. A sługę nieużytecznego wyrzucie na zewnątrz – w ciemności! Tam będzie płacz i zgrzytanie zębów* (Mt 25, 14–30).

¹⁶Cytat według *Biblii Tysiąclecia*: *Jeśli więc przyniesiesz dar swój przed ołtarz i tam wspomnisz, że brat twój ma coś przeciw tobie, zostaw tam dar swój przed ołtarzem, a najpierw idź i pojednaj się z bratem swoim! Potem przyjdź i dar swój ofiaruj!* (Mt 5, 23–25).

10. Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber według Gottfrieda Bernharda Götza, *Wrzesień, Parabolae Christi Iesu...*, ok. 1770 r., Warszawa, Biblioteka Narodowa, fot. BN.

Wyjątkowo przedstawienie sierpnia¹⁷ (il. 9) – podobnie jak lutego (il. 3) – stanowi ilustrację tylko jednej przypowieści (*Lucae 14*), opisaną przez św. Łukasza: *Albo który król, mając wyruszyć, aby stoczyć bitwę z drugim królem, nie usiądzie wpierv i nie rozważy, czy w dzień tysięcy ludzi może stawić czoło temu, który z dwudziestu tysiącami nadciąga przeciw niemu? Jeśli nie, wyprawia poselstwo, gdy tamten jest jeszcze daleko, i prosi o warunki pokoju* (Łk 14, 31–32). Pod ryciną widnieją słowa: *Locutus est Iesus in parabolis ad turbas. Matth. 24*¹⁸ – *To wszystko mówił Jezus tłumom w przypowieściach* (Mt 13, 34).

¹⁷ *Augustus habet dies 31 – Sierpień ma 31 dni.* Fragment zodiakalnego pasa powinien przedstawiać znak Panny. Bardziej jednak przypomina postać brodatego mężczyzny z trójzębem, prawdopodobnie symbolizującego gwiazdozbiór Erydanu; por.: Ch. Moisan-Jablonski, *Les planches des Douze Mois burinées par Jeremias Falck et Guillaume de Gheyn – modèles empruntés des estampes éditées à Cologne par Gerhard Altzenbach*, „Les Cahiers d’Histoire de l’Art”, T. 15: 2017, s. 68–69, il. 9.

¹⁸ Rytownicy błędnie umieścili liczbę 24.

Wrzesień¹⁹ (il. 10) połączono ze sceną owocobrania. Chrystus przemawia do swoich uczniów, podczas gdy mężczyźni i kobiety zbierają w sadzie owoce. Napisy (*Lucae 6, Lucae 13*) wskazują na dwa ewangeliczne cytaty. Według św. Łukasza: *Nie jest dobrym drzewem to, które wydaje zły owoc, ani złym drzewem to, które wydaje dobry owoc. Po owocu bowiem poznaje się każde drzewo; nie zrywa się fig z ciernia ani z krzaka jeżyny nie zbiera się winogron. Dobry człowiek z dobrego skarbcza swego serca wydobywa dobro, a zły człowiek ze złego skarbcza wydobywa zło. Bo z obfitości serca mówią jego usta* (Łk 6, 43–45). Druga przypowieść dotyczy nieurodzajnego drzewa figowego: *Pewien człowiek miał drzewo figowe zasadzone w swojej winnicy; przyszedł i szukał na nim owoców, ale nie znalazł. Rzekł więc do ogrodnika: „Oto już trzy lata, odkąd przychodzę i szukam owocu na tym drzewie figowym, a nie znajduję. Wytnij je: po co jeszcze ziemię wyjąławia?” Lecz on Mu odpowiedział: „Panie, jeszcze na ten rok je pozostaw; ja okopię je i obłożę nawozem; może wyda owoc. A jeśli nie, w przyszłości możesz je wyciąć”* (Łk 13, 6–9). W tle rozciąga się jezioro, na którym rybacy łowią ryby. Skrót *Matth. 17* wskazuje na fragment opisujący nietypowe zdobycie przez św. Piotra pieniędzy na zapłacenie podatku na świątynię²⁰.

Także październik²¹ (il. 11) połączono z wyobrażeniem jesiennych zajęć. Jezus wraz z grupą uczniów otaczają dorodny pęd winnej lato-rośli ozdobiony licznymi kiśćmi winogron. Nad tyczką błędnie zaznaczono skrót *Io. 25* zamiast *Io 15*. Ewangelia według św. Jana składa się jedynie z 21 rozdziałów. Wypowiedź Jezusa odnosząca się do tej części ilustracji znajduje się w 15 rozdziale u św. Jana: *Ja jestem prawdziwym krzewem winnym, a Ojciec mój jest tym, który [go] uprawia.*

¹⁹ *September habet dies 30 – Wrzesień ma 30 dni.* Poniżej znajduje się znak Wagi. Napis pod ryciną głosi: *Caepit autem dicere ad plebem parabolam. Lucae 20 – I zaczął mówić do ludu tę przypowieść* (Łk 20, 9).

²⁰ Cytat według *Biblii Tysiąclecia*: *Gdy przyszli do Kafarnaum, przystąpili do Piotra poborcy dwudrachmy zapytaniem: «Wasz Nauczyciel nie płaci dwudrachmy?» Odpowiedział: «Owszem». Gdy wszedł do domu, Jezus uprzedził go, mówiąc: «Szymonie, jak ci się zdaje: od kogo królowie ziemscy pobierają daniny lub podatki? Od synów swoich czy od obcych?» Gdy powiedział «Od obcych», Jezus mu rzekł: «A zatem synowie są wolni. Żebyśmy jednak nie dali im powodu do zgorszenia, idź nad jezioro i zarzuć wędkę! Weź pierwszą rybę, którą wyciągniesz, i otwórz jej pyszczek: znajdziesz statera. Weź go i daj im za Mnie i za siebie!» (Mt 17, 24–27).*

²¹ *October habet dies 31 – Październik ma 31 dni.* Na nieboskłonie króluje znak Skorpiona.

*Każdą latorośl, która we Mnie nie przynosi owocu, odcina, a każdą, która przynosi owoc, oczyszcza, aby przynosiła owoc obfitszy. (...) Wytwarzajcie we Mnie, a Ja [będę trwał] w was. Podobnie jak latorośl nie może przynosić owocu sama z siebie – jeśli nie trwa w winnym krzewie – tak samo i wy, jeżeli we mnie trwać nie będziecie*²².

W dolnym, prawym rogu ukazano właściciela winnicy, który najmuje robotników do pracy. Znajdujący się obok napis *Matth. 20* odnosi się do przypowieści o robotnikach w winnicy²³. Z kolei rozgrywająca się na drodze scena zabicia przez rolników syna właściciela winnicy obrazuje koniec przypowieści o przewrotnych rolnikach (*Matth. 21*)²⁴. Notabene jej początek umieszczono u dołu odbitki: *Aliam parabolam audite: homo plantavit vineam. Matth. 21 – Posłuchajcie innej przypowieści! Był pewien gospodarz, który założył winnicę* (Mt, 21, 33).

²² (J 15, 1–11).

²³ Cytat według *Biblii Tysiąclecia: Albowiem królestwo niebieskie podobne jest do gospodarza, który wyszedł wczesnym rankiem, aby nająć robotników do swej winnicy. Umówił się z robotnikami o denara za dzień i posłał ich do winnicy. Gdy wyszedł około godziny trzeciej, zobaczył innych, stojących na rynku bezczynnie, i rzekł do nich: „Idźcie i wy do mojej winnicy, a co będzie słuszne dam wam!”. Oni poszli. Wyszedłszy ponownie około godziny szóstej i dziewiątej, tak samo uczynił. Gdy wyszedł około godziny jedenastej, spotkał innych stojących i zapytał ich: „Czemu tu stoicie cały dzień bezczynnie?” Odpowiedzieli mu: „Bo nas nikt nie najął”. Rzekł im: „Idźcie i wy do winnicy!” A gdy nadszedł wieczór, rzekł właściciel winnicy do swego rządcy: „Zwołaj robotników i wypłać im należność, poczynwszy od ostatnich aż do pierwszych!” Przyszli najęci około jedenastej godziny i otrzymali po denarze. Gdy więc przyszli pierwsi, myśleli że więcej dostaną; lecz i oni otrzymali po denarze. Wziąwszy go, szemrali przeciw gospodarzowi, mówiąc: „Ci ostatni jedną godzinę pracowali, a zrównałeś ich z nami, którzyśmy znosili ciężar dnia i spiekoty”. Na to odrzekł jednemu z nich: „Przyjacielu nie czynię ci krzywdy; czy to nie o denara umówiłeś się ze mną? Weź, co twoje, i odejź! Chcę też i temu ostatniemu dać tak samo jak tobie. Czy mi nie wolno uczynić ze swoim, co chcę? Czy na to złym okiem patrzysz, że ja jestem dobry?” Tak ostatni będą pierwszymi, a pierwsi ostatnimi (Mt 20, 1–16).*

²⁴ Cytat według *Biblii Tysiąclecia: Był pewien gospodarz, który założył winnicę. Otoczył ją murem, wykopał w niej tlocznię, zbudował wieżę, w końcu oddał ją w dzierżawę rolnikom i wyjechał. Gdy nadszedł czas zbiorów, posłał swoje sługi do rolników, by odebrali plon jemu należny. Ale rolnicy chwycili jego sługi i jednego obili, drugiego zabili, trzeciego zaś ukamieniowali. Wtedy posłał inne sługi, więcej niż za pierwszym razem, lecz i z nimi tak samo postąpili. W końcu posłał do nich swego syna, tak sobie myśląc: Uszanują mojego syna. Lecz rolnicy zobaczywszy syna mówili do siebie: „To jest dziedzic; chodźcie, zabijmy go, a posiadziemy jego dziedzictwo”. Chwyciwszy go, wyrzucili z winnicy i zabili. Kiedy więc właściciel winnicy przyjdzie, co uczyni z owymi rolnikami? Rzekli Mu: „Nędzników marnie wytraci, a winnicę odda w dzierżawę innym rolnikom, takim, którzy mu będą oddawali plon we właściwej porze” (Mt 21, 33–41).*

11. Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber według
Gottfrieda Bernharda Götza, *Październik, Parabolae Christi Iesu...*, ok. 1770 r.,
Warszawa, Biblioteka Narodowa, fot. BN.

W głębi akwaforty widnieje pałace się miasto. Również w tym wypadku błędnie wskazano ewangeliczny cytat (*Matth. 21*). Prawdopodobnie ogarniętym pożarem miastem jest Kafarnaum. Jak podaje św. Mateusz w 11 rozdziale Ewangelii: *Wtedy [Jezus – przyp. Ch.M.-J.] począł czynić wyrzuty miastom, w których najwięcej Jego cudów się dokonało, że się nie nawróciły (...) «A ty Kafarnaum, czy aż do nieba masz być wyniesione? Aż do Otchłani zejdziesz. Bo gdyby w Sodomie działały się cuda, które się w tobie dokonały, zostałyby aż do dnia dzisiejszego. Toteż powiadam wam: Ziemi sodomskiej lżej będzie w dzień sądu niż tobie» (Mt 11, 20–24).*

Scena umieszczona w rokokowej ramie, podpisana *Matth. 18*, przedstawia mężczyznę klęczącego przed królem. Stanowi ilustrację przypowieści o nielitościwym dłużniku²⁵ (*Mt 18, 23–35*). W drugim

²⁵ Prawdopodobnie scena odnosi się do pierwszej części przypowieści i przedstawia sługę proszącego króla o litość. Cytat według *Biblii Tysiąclecia*: *Dlatego podobne jest królestwo niebieskie do króla, który się chciał rozliczyć ze swymi sługami. Gdy zaczął się rozliczać, przyprowadzono mu jednego, który był mu winien dziesięć tysięcy talentów. Ponieważ nie miał z czego ich oddać, pan kazał go sprzedać razem z żoną, dziećmi i całym*

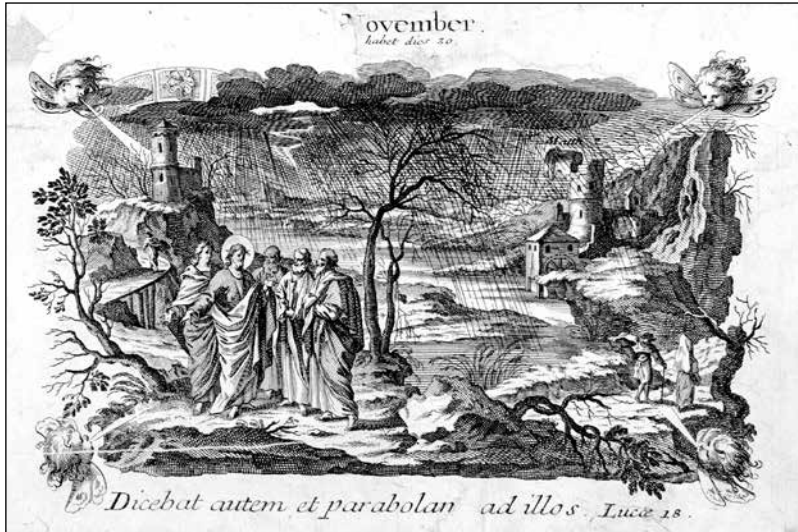
kartuszu (*Lucae 7*) przedstawiono wydarzenie, które miało miejsce podczas uczty u faryzeusza Szymona, gdy kobieta, która prowadziła w mieście grzeszne życie, namaściła stopy Jezusa olejkim²⁶. Obie sceny w rzeczywistości dotyczą darowania win. O ile nielitościwy sługa, mimo iż sam zaznał od króla miłosierdzia, nie okazał później litości swemu słudze, to nawrócona grzesznica starała się jak mogła okazać Jezusowi swą wdzięczność.

Deszczowy listopad²⁷ (**il. 12**) obrazuje przypowieść o dobrej lub złej budowie (*Matth. 7*). Według św. Mateusza, Chrystus zakończył nią Kazanie na Górze, stwierdzając: *Każdego więc, kto tych słów moich słucha i wypełnia je, można porównać z człowiekiem roztroprnym, który dom swój zbudował na skale. Spadł deszcz, wezbrały potoki, zerwały się wichry i uderzyły w ten dom. On jednak nie runął, bo na skale był utwierdzony.*

jego mieniem, aby tak dług odzyskać. Wtedy sługa upadł przed nim i prosił go: „Panie, miej cierpliwość nade mną, a wszystko ci oddam”. Pan ulitował się nad tym sługą, uwolnił go i dług mu darował. Sługa doznawszy miłosierdzia od swego pana, sam z kolei nie zlitował się nad swoim sługą, który był mu winien sto denarów, lecz wtrącił go do więzienia. Król, gdy się o tym dowiedział, rzekł do dłużnika, któremu okazał litość: „Sługo niegodziwy! darowałem ci cały ten dług, ponieważ mnie prosiłeś. Czyż więc i ty nie powinieneś być ulitować się nad swoim współsługą, jak ja ulitowałem się nad tobą?” I uniesiony gniewem pan jego kazał go wydać katom, dopóki mu całego długu nie odda. Podobnie uczyni wam Ojciec mój niebieski, jeżeli każdy z was nie przebaczy z serca swemu bratu.

²⁶ Cytat według Biblii Tysiąclecia: *Jeden z faryzeuszów zaprosił Go do siebie na posilek. Wszedł więc do domu faryzeusza i zajął miejsce za stołem. A oto kobieta, która prowadziła w mieście życie grzeszne, dowiedziawszy się, że jest gościem w domu faryzeusza, przyniosła flakonik alabastrowy olejku, i stanąwszy z tyłu u nóg Jego, płacząc zaczęła łzami oblewać Jego nogi i włosami swej głowy je wycierać. Potem całowała Jego stopy i namaszczała je olejkim. Widząc to faryzeusz, który go zaprosił, mówił sam do siebie: „Gdyby on był prorokiem, wiedziałby co to za jedna i jaka jest ta kobieta, która się Go dotyka, że jest grzesznicą”. Na to Jezus rzekł do niego: „Szymonie, mam ci coś powiedzieć”. On rzekł: „Powiedz Nauczycielu!” „Pewien wierzyciel miał dwóch dłużników. Jeden winien mu był pięćset denarów, a drugi pięćdziesiąt. Gdy nie mieli z czego oddać, darował obojdwom. Który więc z nich będzie go bardziej miłował?” Szymon odpowiedział: „Sądzę, że ten, któremu więcej darował”. On mu rzekł: „Słusznie osądziłeś”. Potem zwrócił się do kobiety i rzekł Szymonowi: „Widzisz tę kobietę? Wszedłem do twego domu, a nie podałeś Mi wody do nóg; ona zaś łzami oblała Mi stopy i swymi włosami je otarła. Nie dałeś mi pocałunku; a ona, odkąd wszedłem, nie przestaje całować nóg moich. Głowy nie namaściłeś Mi oliwą; ona zaś olejkim namaściła moje nogi. Dlatego powiadam ci: Odpuszczone są jej liczne grzechy, ponieważ bardzo umiłowała. A ten, komu mało się odpuszcza, mało miłuje”. Do niej zaś rzekł: „Twoje grzechy są odpuszczone”.*

²⁷ *November habet dies 30 – Listopad ma 30 dni.* Na niebie, na fragmencie zodiakalnego pasa możemy dostrzec znak Strzelca.

12. Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber według Gottfrieda Bernharda Götzta, *Listopad, Parabolae Christi Iesu...*, ok. 1770 r., Warszawa, Biblioteka Narodowa, fot. BN.

*Każdego zaś, kto tych słów moich słucha, a nie wypełnia ich, można porównać z człowiekiem nierozsądnym, który dom swój zbudował na piasku. Spadł deszcz, wezbrały potoki, zerwały się wichry i rzuciły się na ten dom. I runął, a upadek jego był wielki (Mt 7, 24–27). Po lewej stronie akwaforty znajduje się dom zbudowany na skale, a po prawej zniszczona budowla wzniesiona na piasku. W rogach umieszczono personifikacje czterech wiatrów. Pod sztychem widnieje napis: *Dicebat autem, et parabolam ad illos. Lucae 18* – Powiedział im też przypowieść o tym (Łk 18 1).*

Grudzień²⁸ – pierwszy zimowy miesiąc roku, podobnie jak styczeń, przedstawia według (il. 13). Pod ryciną widnieją słowa: *Dicebat autem et ad invitatos parabolam. Lucae 14* – *Potem opowiedział zaproszonym przypowieść (Łk 14, 7).* Sześć różnorodnych scen rozgrywających się wśród miejskich budowli ilustruje sześć odmiennych przypowieści. Jest to jedyna grafika, na której, wyjątkowo, Jezus wraz z uczniami

²⁸ *December hat dies 31 – Grudzień ma 31 dni.* Pod napisem, pomiędzy chmurami na fragmencie pasa zodiaku widać znak Koziorożca.

13. Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber według Gottfrieda Bernharda Götza, *Grudzień, Parabolæ Christi Iesu...*, ok. 1770 r., Warszawa, Biblioteka Narodowa, fot. BN.

został ukazany na drugim planie. Pośrodku kompozycji, we wnętrzu pałacu ma miejsce wystawny bankiet. Na pierwszym planie znajduje się człowiek nieposiadający stroju weselnego, którego słudzy wyrzucają na zewnątrz. Zobrazowane wydarzenie pochodzi z przypowieści o ucztie królewskiej (*Matth. 22*)²⁹. Po lewej stronie sali weselnej mo-

²⁹ Cytat według *Biblii Tysiąclecia: A Jezus znowu w przypowieściach mówił do nich: «Królestwo niebieskie podobne jest do króla, który wyprawił ucztę weselną swemu synowi. Posłał więc swoje sługi, żeby zaproszonych zwołali na ucztę, lecz ci nie chcieli przyjść. Posłał jeszcze raz inne sługi z poleceniem: „Powiedzcie zaproszonym: oto przygotowałem moją ucztę: woły i tuczne zwierzęta pobite i wszystko jest gotowe. Przyjdźcie na ucztę!” Lecz oni zlekceważyli to i poszli: jeden na swoje pole, drugi do swego kupiectwa, a inni pochwycili jego sługi i znieważywszy [ich], pozabijali. Na to król uniósł się gniewem. Posłał swe wojska i kazał wytracić owych zabójców, a miasto ich spalić. Wtedy rzekł swoim sługom: „Uczta wprawdzie jest gotowa, lecz zaproszeni nie byli jej godni. Idźcie więc na rozstajne drogi i zaproszcie na ucztę wszystkich, których spotkacie”. Słudzy ci wyszli na drogi i sprowadzili wszystkich, których napotkali: złych i dobrych. I sala zapełniła się biesiadnikami. Wszedł król, żeby się przypatrzeć biesiadnikom, i zauważył tam człowieka, nie ubranego w strój weselny. Rzekł do niego: „Przyjacielu, jakże tu wszedłeś nie mając stroju weselnego?” Lecz on oniemiał. Wtedy król rzekł sługom: «Zwiążcie mu ręce i nogi i wyrzucie go na*

żemy spostrzec dwóch mężczyzn. Z oka jednego z nich wystaje belka. W ten dosłowny sposób zostały zilustrowane słowa Jezusa (*Matth. 7*) zapisane przez św. Mateusza: *Czemu to widzisz drzazgę w oku swego brata, a belki we własnym oku nie dostrzegasz? Albo jak możesz mówić swemu bratu: Pozwól, że usunę drzazgę z twego oka, gdy belka [tkwi] w twoim oku? Obludniku, wyrzuć najpierw belkę ze swego oka, a wtedy przejrzysz, ażeby usunąć drzazgę z oka twego brata* (Mt 7, 3–5).

Nieopodal została ukazana przypowieść o bogaczu i ubogim Łazarzu (*Lucae 16*)³⁰. Podczas gdy bogaty człowiek siedzi za stołem, Łazarz spoczywa u bram jego pałacu, a psy liżą jego wrzody. Kolejne trzy przypowieści ukazano po drugiej stronie sztychu. Gdy siedząca postać gra na fujarce, znajdujący się obok dwaj młodzieńcy bezczynnie przypatrują się muzykującemu (*Matth. 11*). Scena ta ilustruje sąd Jezusa o współczesnych: *Lecz z kim mam porównać to pokolenie? Podobne jest do przebywających na rynku dzieci, które przymawiają swym rówieśnikom: «Przygrywaliśmy wam, a nie tańczyliście; biadałiśmy, a wyście nie zawadzili»*³¹. Obok ukazano przypowieść o słudze wiernym (*Matth. 24*). Przed drzwiami młyna stoi mężczyzna oparty o worki ze zbożem, podczas gdy do młyna zbliża się druga postać.

zewnątrz, w ciemności! Tam będzie płacz i zgrzytanie zębów”. Bo wielu jest powołanych, lecz mało wybranych» (Mt 11, 1–14).

³⁰ Cytat według *Biblii Tysiąclecia*: *Żył pewien człowiek bogaty, który ubierał się w purpurę i białą i dzień w dzień świetnie się bawił. U bramy jego pałacu leżał żebrak pokryty wrzodami, imieniem Łazarz. Pragnął on nasycić się odpadkami ze stołu bogacza; nadto i psy przychodziły i lizały jego wrzody. Umarł żebrak, i aniołowie zanieśli go na łono Abrahama. Umarł także bogacz i został pogrzebany. Gdy w Otchłani, pogrążony w mękach, podniósł oczy, ujrzał z daleka Abrahama i Łazarza na jego łonie. I zawołał: „Ojcze Abrahamie, ulituj się nade mną i pošlij Łazarza; niech koniec swego palca umoczy w wodzie i ochłodzi mój język, bo strasznie cierpię w tym płomieniu”. Lecz Abraham odrzekł: „Wspomnij synu, że za życia otrzymałeś swoje dobra, a Łazarz przeciwnie, niedolę; teraz on tu doznaje pociechy, a ty męki cierpisz. A prócz tego między nami a wami zionie ogromna przepaść, tak że nikt, choćby chciał, stąd do was przejść nie może ani stamtąd do nas się przedostać”. Tamten rzekł: „Proszę cię więc, ojcze, pošlij go do domu mojego ojca! Mam bowiem pięciu braci: niech ich przestrzeże, żeby i oni nie przyszli na to miejsce męki”. Lecz Abraham odparł: „Mają Mojżesza i Proroków, niechże ich słuchają!” „Nie ojcze Abrahamie – odrzekł tamten – lecz gdyby kto z umarłych poszedł do nich, to się nawrócą”. Odpowiedział mu: „Jeśli Mojżesza i Proroków nie słuchają, to choćby kto z umarłych powstał, nie uwierzą”» (Łk 16, 19–31).*

³¹ *Przyszł bowiem Jan: nie jadł ani nie pił, a oni mówią: „Zły duch go opętał”. Przyszł Syn Człowieczy: je i pije, a oni mówią: „Oto żarłok i pijak, przyjaciel celników i grzeszników”. A jednak mądrość usprawiedliwiona jest przez swe czyny* (Mt 11, 18–19).

Jak głoszą słowa Ewangelii według św. Mateusza: *Któż jest tym sługą wiernym i roztropnym, którego pan ustanowił nad swoją służbą, żeby na czas rozdawał jej żywność? Szczęśliwy ów sługa, którego pan, gdy wróci, zastanie przy tej czynności. Zaprawdę powiadam wam: Postawi go nad całym swoim mieniem* (Mt 24, 45–47).

Dalej ukazano przypowieść o faryzeuszu i celniku (*Lucae 18*). Przed ołtarzem, na stopniach świątyni klęczy faryzeusz, natomiast celnik ze spuszczoną głową stoi przed budowlą. Zgodnie z relacją św. Łukasza, Jezus *Powiedział też do niektórych, co ufali sobie, że są sprawiedliwi, a innymi gardzili, tę przypowieść: «Dwóch ludzi przyszło do świątyni, żeby się modlić, jeden faryzeusz, a drugi celnik. Faryzeusz stanął i tak w duszy się modlił: „Boże, dziękuję Ci, że nie jestem jak inni ludzie, zdziercy, oszuści, cudzołożnicy, albo jak i ten celnik. Zachowuję post dwa razy w tygodniu, daję dziesięcinę ze wszystkiego, co nabywam”. Natomiast celnik stał z daleka i nie śmiał nawet oczu wznieść ku niebu, lecz bił się w piersi i mówił: „Boże, miej litość dla mnie grzesznika!” Powiadam wam: Ten odszedł do domu usprawiedliwiony, nie tamten. Każdy bowiem, kto się wywyższa, będzie poniżony, a kto się unią, będzie wywyższony»* (Łk 18, 9–14).

Na tle nowożytnej ikonografii 12 miesięcy omówiony cykl wyróżnia się dużą oryginalnością. Trzeba jednak mieć świadomość, że augsburska oficyna braci Klauberów, obok popularnych rycin o charakterze dewocyjnym, wydawała także cykle charakteryzujące się niezwykle przemyślaną i wyrafinowaną ikonografią. Nie sposób w tym miejscu nie wspomnieć o wybranych 12 planszach przedstawiających poszczególne miesiące, pochodzących ze słynnego cyklu *Annus Dierum Sanctorum*, składającego się z prawie 400 plansz ilustrujących kalendarz liturgiczny całego roku. Wyobrażeniom miesięcy nadano formę zróżnicowanych alegorii, podporządkowanych nadrzędnej idei apoteozy świętości³². Część przedstawień nawiązuje do tradycyjnego kalendarza prac rolnych. Dla przykładu plansza *Marca* przedstawia sianie zboża, *Maja* – podlewanie kwiatnych parterów ogrodowych, *Czerwca* – wypas owiec, *Lipca* – koszenie łąk, *Sierpnia* – żniwa, *Września* – zbiór owoców, *Paź-*

³² Por.: K. Moisan-Jabłońska [Ch. Moisan-Jablonski], *Alegoryczne wariacje na temat dwunastu miesięcy na przykładzie wybranych plansz cyklu Annus Dierum Sanctorum*, w: *Homo creator et receptor artium. Księga pamiątkowa Księdzu Profesorowi Stanisławowi Kobielusowi ofiarowana*, red. M. Wrześniak, Warszawa 2010, s. 237–254, il. 68–80.

dziernika – winobranie. Natomiast grudniową wędrówkę Maryi i Józefa do Betlejem ukazano w zimowym krajobrazie, z padającym śniegiem.

Także na omówionych powyżej akwafortach dokonano wyboru aury typowej dla każdego z miesięcy. Ilustracja przypowieści o miłosiernym Samarytaninie rozgrywa się wśród zaśnieżonego krajobrazu z bezlistnymi drzewami, charakterystycznego dla drugiego miesiąca roku kalendarzowego. Na planszy *Marca* ma miejsce orka, a drzewa nie są jeszcze okryte bujnymi liśćmi. Zieleń drzew, łąk i pól występuje na pozostałych wyobrażeniach wiosennych i letnich miesięcy. Na majowej kompozycji widzimy ogród z kwietnymi parterami oraz latające w przestworzach ptaki. Tradycyjnie *Lipiec* powiązано ze żniwami, *Wrzesień* ze zbiorem owoców, a *Październik* z winobranieniem. *Listopadowi* towarzyszą bezlistne konary drzew, jesienne deszcze i wiatry.

Oba cykle łączy osoba rysownika Johanna Bernharda Göza, współpracującego z katolickim wydawnictwem braci Klauberów. Ryciny powstałe na podstawie jego rysunków charakteryzuje duża inwencja twórcza. Jego kompozycje, choć pozornie odnoszą się do tradycji wyobrażeń miesięcy, w rzeczywistości stanowią niezmiernie oryginalne konstrukcje słowno-obrazowe. Dla przykładu każda z plansz wyobrażających miesiące z serii *Annus Dierum Sanctorum* przyrównuje świętych czczonych w danym miesiącu do innego symbolu: budulca z kamieni, gwiazd, ziaren, pereł, szlachetnych kamieni, kwiatów, baranków, trawy, kłosów zboża, owoców czy winnego grona. Göz w interesujący sposób zesparał tematykę alegoryczną i religijną. Seria *Parabola Christi Iesu in duodecim menses diggestae* nie posiada tak złożonej, wielowarstwowej konstrukcji znaczeniowej. Jej oryginalność polega natomiast na zilustrowaniu każdego miesiąca kilkoma scenami obrazującymi różnorodnie przypowieści ewangeliczne. Możemy domniemywać, że augsburskiemu artyście mogły być znane niderlandzkie ryciny ilustrujące przewodnik do modlitewnego rozważania Ewangelii jezuita Hieronymusa Natalisa³³. W wydany po raz pierwszy w 1593 roku *Evangelicae Historiae Imagines* znajdują się m.in. miedzioryty ilustrujące wybrane przypowieści, wykonane według rysunków Maar-

³³ Por.: K. Ponińska, *Wpływ rycin z dzieła Evangelicae Historiae Imagines Hieronymusa Natalisa na przedstawienia plastyczne w Kalwarii Zebrzydowskiej*, w: *Inspiracje grafiką europejską w sztuce polskiej. Czasy nowożytne*, red. K. Moisan-Jabłońska [Ch. Moisan-Jablonski], K. Ponińska, Warszawa 2010, s. 100–103. Tam szersza bibliografia.

tena de Vosa i Bernardino Passerego. Nie można również wykluczyć, że znany mu był także cykl *Emblemata evangelica* oparty na kompozycjach Hansa Bola. Nawet jeśli artysta inspirował się kompozycjami swych flamandzkich poprzedników, czynił to w sposób twórczy, nie naśladowując ich wzorów w sposób bezpośredni³⁴.

Dobór przypowieści w cyklu *Parabola Christi Iesu* nie odpowiada kolejności perykop występujących w dawnym kalendarzu liturgicznym. Dla przykładu przypowieść o siewcy (Mt 13) przeznaczona była na piątą niedzielę po święcie Trzech Króli, przypadającą w lutym. Natomiast w cyklu Göza i Klauberów występuje na planszy *Marca*. Na podobnej zasadzie przypowieść o miłosiernym Samarytaninie (Łk 10) przypadała w 12. niedzielę po święcie Zesłania Ducha Świętego. W omawianym cyklu jest to jedyna scena powiązana z lutym. We wspomnianej serii *Emblemata evangelica*, wydanej przez Jana Sadelera pod koniec XVI wieku, poszczególne miesiące zostały zilustrowane scenami wyobrażającymi różnorodne wydarzenia ewangeliczne oraz przypowieści. Te ostatnie zostały powiązane z siedmioma miesiącami: marcem, kwietniem, czerwcem, lipcem, wrześniem, październikiem i listopadem. W obu cyklach połączono z planszami *Marca* przypowieść o siewcy. Natomiast przypowieść o zamożnym człowieku, któremu obrodziło pole (Łk 12), w cyklu Sadelera występuje jako ilustracja czerwca, natomiast w serii wydanej przez Klauberów – kwietnia. Analogicznie przypowieść o Dobrym Pasterzu została u Sadelera zespolona z lipcem, a w cyklu Göza i Klauberów z czerwcem. Nie sposób nie zauważyć, że Göz, podobnie

³⁴ Podobne szczegółowe rozważania wykraczają poza tematykę niniejszego artykułu i wymagają osobnego opracowania. Niemiecki artysta posiadał znajomość flamandzkich rycin powstałych w XVI i XVII stuleciu. Jako przykład niech posłuży rycina wydana przez Klauberów według jego rysunku przedstawiająca św. Jakuba Pustelnika, pochodząca z cyklu *Annus Dierum Sanctorum*. W znacznym stopniu powtarza ona kompozycję Maartena de Vosa rytowaną przez Jana I Sadelera w latach 1593–1594, wchodzącą w skład cyklu *Sylvae sacrae*; por.: Ch. Moisan-Jablonski, *Przedstawienia pustelników ze stall kościoła kamedulów w Rytwianach w kontekście szerszego oddziaływania kompozycji Maartena de Vosa na wystrój eremickiej świątyni*, w: *Kameduli w Warszawie 1641–2016. 375 lat fundacji eremu na Bielanach*, red. K. Guttmejer, A.S. Czyż, Warszawa 2016, il. 14 na s. 419; P. Stępkowski, *Oddziaływanie zachodnich grafik na malarstwo Zakonu Paulinów na przykładzie cyklu wizerunków pustelników z klasztoru w Oporowie*, w: *Inspiracje grafiką europejską w sztuce polskiej. Czasy nowożytne*, il. 190.

jak jego antwerpscy poprzednicy sprzed prawie dwóch wieków, wykorzystał niektóre szczegóły zawarte w opisach przypowieści, by powiązać je z miesiącami, w których ich obecność tłumaczona jest kalendarzem prac rolnych i hodowlanych. Poza wspomnianą już kilkakrotnie przypowieścią o siewcy (*Marzec*), należy jeszcze wymienić przypowieść o Dobrym Pasterzu (*Czerwiec*), słowa Chrystusa odnoszące się do wielkiego żniwa i małej liczby robotników (*Lipiec*), przypowieść o drzewie figowym i o dobrych i złych drzewach (*Wrzesień*) oraz przypowieść o robotnikach w winnicy (*Październik*). Słowa Chrystusa: *Przypatrzcie się liliom na polu, jak rosną*, zostały zespolone z obrazem ogrodowych lilii kwitnących na wiosnę (*Maj*). Natomiast przypowieść o dobrej i złej budowie, w której pojawia się obraz deszczu, wezbranych potoków i wichrów, idealnie pasowała jako ilustracja planszy *Listopada*.

Na zakończenie należy podkreślić maestrię kompozycji stworzonych przez Göza. Artysta w udany sposób zespałał różnorodne sceny ilustrujące poszczególne przypowieści. Natomiast ilustracje przypowieści, które rozgrywały się we wnętrzach domów, umieszczał w osobnych, dekoracyjnych kartuszach flankujących główną kompozycję. Każda z plansz miesięcy tworzy harmonijną całość, w żadnym wypadku nie sprawiając wrażenia przypadkowo zestawionych ze sobą epizodów. Ową jedność artysta uzyskał zarówno, gdy umieszczał ilustracje przypowieści w wiejskim krajobrazie, jak i gdy wykorzystywał motyw ogrodu (*Maj*) bądź miejskiej architektury (*Styczeń*, *Grudzień*).

Summary

Gospel Parables Interwoven with the Months of the Year, that is, About the *Parabolae Christi Iesu in duodecim menses digestae* Series Issued by the Klauber Brothers

An interesting series of etchings, depicting Gospel parables in the form of illustrations of the twelve months of the year, is housed at the National Library in Warsaw. Gottfried Bernhard Göz is the author of the model drawings. The series was issued circa 1770 by the well-known Klauber brothers fine art publishing house in Augsburg. Göz availed himself of some of the

details contained in the descriptions of the parables in order to combine them with the months of the year, associating them with the farm work calendar cycle. As a matter of fact, Hans Bol did likewise almost two centuries earlier, creating drawings for copperplate engravings by Adriaen Collaert, issued by Jan Sadeler as part of the *Emblemata evangelica ad XII signa coelestia sive totidem anni menses accomodata* series. However, unlike the Flemish series, not just one but several Gospel events are combined with each month in the Augsburg etchings. Their selection does not correspond to the order of pericopes in the old liturgical calendar. Scenes illustrating diverse parables have been successfully combined on each of the prints. The artist also achieved a similar cohesiveness when combining illustrations of parables with country and urban landscapes, as well as with garden motifs.

Słowa kluczowe: 12 miesięcy, przypowieści, ikonografia, Gottfried Bernhard Göz, Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber, grafika, Augsburg
Keywords: 12 months, parables, iconography, Gottfried Bernhard Göz, Joseph Sebastian Klauber, Johann Baptist Klauber, graphic art, Augsburg